

UDK 94(=163.43)(497.6)

Primljeno: 01. 07. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Dženita Sarač-Rujanac

VIŠESTRUKOST IDENTITETA MUSLIMANA NA KOMPLEKSNOM POVIJESNO-KULTURNOM PROSTORU

**(Lejla Hairlahović-Hušić: *Identitet/i muslimana u Cazinskoj krajini*,
Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu – Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, Sarajevo – Zagreb, 2021)**

U savremenom nučnom diskursu identitet se kao *jednačenje i pripadnosno poistovjećivanje* (kao osjećaj organskog i transcendentnog pripadanja ili snažne vezanosti) ne promatra kao nešto statično, nepromjenjivo, jasno određeno niti potpuno teorijski definirano. Identitet se tumači kao slojevita i višeznačna kategorija pri čemu su identifikacijski procesi duboko uronjeni i uslovljeni historijskim kontekstom. Oni su u stalnoj interakciji i transformaciji praćeni konfrontacijama kao i izgradnjom fizičkih granica, apstraktnih, ali i granica svijesti, kako unutar date grupe tako i izvan nje, prema *Drugima* i *Drugacijem*. Identifikacijski procesi odvijaju se neprestano na dvije razine, na ličnoj i na razini zajednice pri čemu se stvaraju dvije slike identifikacije: vanjska – ona kako nas *Drugi* vide i unutarnja – kako se *Mi* doživljavamo. Rezultat neprestanih društvenih interakcija su i diferencijace na lokalnom, regionalnom ili državnom nivou tj. mikrorazini, mezorazini i makrorazini.

Višestrukost identiteta je nedvojbeno, a elementi ovog složenog mozaika dobijaju ili gube na značaju u zavisnosti od aktuelnog političkog trenutka i trenutne skale društvenih vrijednosti. Pri tome, društveni identitet kao promjenjiva kulturna konstrukcija istovremeno je dinamičan društveni proces. Referirajući se na zajedničko porijeklo i njegujući vezu sa prošlim vremenima, nacionalni identitet se danas tumači kao najsveobuhvatniji. On ostvaruje prednost zbog ogromne mogućnosti iscjeljenja

i zaštite pojedinca koji se, u zajednici *Istih* tj. *Svojih*, osjeća snažnije i bezbjednije. Na taj način zbrinjen sigurnošću kolektiva, pojedinac lako osjeća predanost (pripadnost) i ne dvoji niti se suprotstavlja onome, pohvalnom i manje pohvalnom, što kolektivni identitet donosi i obvezuje.

Upravo preplitanje religijskog, regionalnog i nacionalnog identiteta na jednom mikroprostoru, prostoru Cazinske krajine (općine Cazin, Velika Kladuša i Bužim) tj. identificiranje tamošnjeg muslimanskog stanovništva, subjektivni doživljaj identiteta i njihovo življeno iskustvo od sredine XX stoljeća (1948) do danas (2020) bili su predmeti straživanja Lejle Hairlahović-Hušić. Istraživanje je zahtijevalo konsultiranje brojne literature i izvora različite provenijencije i podroban uvid u kulturnoantropološke teorije koje definiraju i objašnjavaju pitanje etnosa, etniciteta, nacije, granica, identiteta, kulture, migracija, vjere, religije, naslijeđa, tradicije i slično. Međutim, poseban značaj ima provedeno autoetnografsko istraživanje na terenu. Prvobitno je istraživanje pretočeno u doktorsku disertaciju (pod mentorstvom dr. sc. Marijete Rajković Iveta, izvanredne profesorice na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), a potom u knjigu *Identitet/i muslimana u Cazinskoj krajini* koju su u suizdavaštvu 2021. godine objavili Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu i Filozofski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Autorica se svojim višegodišnjim istraživanjem potrudila dati odgovor na pitanja koje su to ključne odrednice identiteta muslimanskog stanovništva u ovom dijelu Bosne i Hercegovine i koje su to specifičnosti njihovih identifikacijskih procesa tj. ko su bili i ko su danas stanovnici ove regije i kako se oni doživljavaju i prezentiraju.

Na samom početku potcrtala je nekoliko pitanja s ciljem jasnijeg definiranja predmeta istraživanja, ali i nužne selekcije koju zahtijeva bavljenje ovakvom složenom problematikom, koje nosi sa sobom veliku mogućnost *utapanja* u širinu te *nesavršenost* i *nedovršenost* ovog društvenog fenomena. Pri tome polazi od toga kako su državne i nacionalne granice utjecale ne izjašnjavanje stanovnika Cazinske krajine u periodu nakon Drugog svjetskog rata do popisa stanovništva 2013. godine; koliko su geografska udaljenost od sličnih prostora u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine većinski naseljenih muslimanskim stanovništvom kao i položaj Cazinske krajine, utjecali na formiranje i specifičnostikrajiškog muslimanskog identiteta; koliko su različiti historijsko-politički utjecaji doveli do formiranja višestrukih identiteta; koliko je rat 1990-ih utjecao na jačanje nacionalne svijesti i opredjeljenja za bošnjački identitet; koliko aktivnost u dijaspori utječe na jačanje nacionalnog, a koliko na jačanje vjerskog i regionalnog identiteta; da li i koliko iseljeničtvo učestvuje u transnacionalnim procesima i da li s jačanjem transnacionalnih procesa jačaju i

identiteti te koliko se iseljništvo identificira u odnosu na nacionalni, vjerski i regionalni identitet?

S ciljem boljega razumijevanja savremenog identiteta muslimana koji je satkan od različitih identifikacija i subidentiteta autorica se osvrnula na bremeniti povijesni hod Cazinske krajine od perioda prije dolaska Osmanlija na ovo područje pa sve do danas oslanjajući se na relevantnu historijsku literaturu. Pri tome ukazala je višestruke posljedice Cazinske bune 1950, afere Agrokomerc 1987-1989, ratnih sukoba 1992-1995. i postojanje Autonomne pokrajine Zapadna Bosna na oblikovanje savremenog identiteta stanovnika Cazinske krajine. Također, posebnu pažnju je posvetila izgradnji moderne bošnjačke nacije, ukazujući na ključne odrednice i događaje u složenom procesu sazrijevanja svijesti o posebnom nacionalnom identitetu i političke volje da taj identitet bude konačno i pravno priznat.

Ono na što je autorica posebno skrenula pažnju jeste uloga tradicijske kulture i vjerovanja u formiranju savremenog identiteta pri čemu zasluženu pažnju posvećuje porodici kao društvenom nukleusu, ulozi i položaju žene u datoj zajednici, značaju školovanja, utjecaju kulta *didā*, kulta *hodže*, kulta *komšiluka* i *vire* kao i brojnim životnim, radnim i godišnjim običajima i vjerovanjima. Kao posebne markere identiteta istakla je specifičnost govora, jezičkog izričaja ovdašnjih stanovnika (ikavski govor štokavskog narječja) i omiljenu epsku narodnu pjesmu koja, kao i sjećanje i pouka, treba da odgaja i oblikuje buduće naraštaje. Jedna od njih govori o junaštvu Krajišnika Ale Bojčića koji na pitanje: „Bojčiću, bojiš li se koga?“, odgovara: „Boga malo, sultana nimalo, a vezira ko dorata moga“.

Rezultati etnološkog empirijskog istraživanja predstavljeni su u poglavlju broj šest koje je istovremeno i najvrednije i najzanimljivije. U njemu autorica donosi svoja saznanja, pomno ih analizira i iznosi vrijedne zaključke. Koristeći metode neposrednog ili posrednog razgovora tj. polustrukturiranog intervjua, sudjelovanja i promatranja autorica je potvrdila hipoteze postavljene na početku svog istraživanja. Prvenstveno se to odnosi na konstataciju da muslimani Cazinske krajine imaju višestruke identitete koji nisu u sukobu, nisu međusobno isključivi već naprotiv, komplementarni su i neupitni članovima promatrane zajednice. Posebno se ističu nacionalni, regionalni i religijski tj. bošnjački nacionalni identitet, krajiški identitet i muslimanski identitet. Iako je vjerski identitet nešto naglašeniji od nacionalnog, autorica zaključuje da je njihovo preklapanje, prožimanje i poistovjećivanje prisutno u svakodnevnom životu. Sama vjerska zajednica (Islamska zajednica) imala je značajnu ulogu, posebno prilikom popisa stanovništva 1971. kao i 2013. godine u definiranju i promociji nacionalnog identiteta pri čemu vjerski muslimanski identitet

nadopunjuje nacionalni, bošnjački identitet. Međutim, istraživanje na terenu pokazalo je da postaje određeni razlozi proistekli iz *teškog povijesnog naslijeđa* koji danas otežavaju subjektivnu identifikaciju i uzrok su značajno različitog odnosa prema sadržaju i značaju nacionalnog identiteta i nacionalnoj nominaciji (etnonimi Musliman i Bošnjak).

U situaciji višestrukog identiteta, prema saznanjima autorice, regionalni krajiški identitet je primordijalan za muslimane Cazinske krajine i on je dominantniji u odnosu na druge identitete, o čemu *kazivači* nisu imali dovoljno. To je posebno uočljivo kod dijaspore Cazinske krajine (Slovenija, Švicarska i Sjedinjene Američke Države) koja je, sa svojim transnacionalnim i translokalnim identitetom koji povezuje zemlju porijekla i zemlju useljenja, također bila predmet posebne autoricine pažnje. Sa željom da se razlikuju, Krajišnici Cazinske krajine ukazuju na bitne distinkcije od Krajišnika *šire* Krajine (Cazinska krajina uz Bihać, Bosansku Krupu i ostatak Unsko-sanskog kantona) pri čemu o sebi nerijetko stvaraju stereotipne predodžbe. Autorica primjećuje nekoliko karakteristika (poput krajiškog inata i nama) koje se uljepšavaju, uveličavaju i predstvaljaju kao nepromjenjive i prirodne za *prave* Krajišnike dok se istovremeno negativne osobine (npr. socijalna povodljivost) kao odlike pravdaju specifičnim mentalitetom koji se oblikovo surovim životom tokom proteklih stoljeća.

Predstavljajući brojne i različite doživljaje i događaje, iskustva, svjedočanstva, tumačenja, manifestacije identiteta, interpretacije ličnog *Ja* i kolektivnog *Mi*, postojeće stereotipe... ova knjiga potvrđuje da je identitet konstrukt u stalnoj transformaciji, oblikovanju i redefiniranju. Zbog njegove višedimenzionalnosti i kompleksnosti autorica mu pristupa interdisciplinarno i multilokalno razgovarajući s osobama oba pola, različitog socijalnog i obrazovnog statusa, sa starijima i mlađima, onima *ovdje* kao i prvom i drugom generacijom iseljenika. Pri tome, ne samo da donosi i objašnjava, već istovremeno apelira na studioznije istraživanje s ciljem očuvanja kulture i identiteta Krajišnika, kako u Krajini, tako i u dijaspori.

U uslovima kada tek odnedavno, tačnije od 2017/2018. školske godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu (Odsjek za sociologiju) postoji i djeluje dvopredmetni studijski program Sociologije i etnologije, bosanskohercegovačka nauka trenutno itekako priželjkuje ovakve radove, smjele i posvećene istraživače poput Lejle Hairlahović-Hušić. Iako primarno etnološka i kulturnoantropološka, kako su to u Predgovoru naglasile urednice dr. Marijeta Rajković Iveta i dr. Ramiza Smajić, ova knjiga neupitno je važan doprinos saznanjima danas vrlo aktualnih, a kod nas u začetku, disciplina – povijesti mentaliteta, povijesti svakodnevnice, povijesti porodice kao i rodnoj povijesti. Ona itekako može poslužiti kao primjer na koji način obaviti

originalna i nužna inter- i transdisciplinarna istraživanja, spretno suočiti saznanja različitih disciplina, napraviti očigledan iskorak, a pri tome ostati dosljedan znanstvenom metodu.

Adresa autorice
Author's address

Dženita Sarač–Rujanac
Univerzitet u Sarajevu
Institut za historiju
dzenita.sarac-rujanac@iis.unsa.ba

